

Avot de-Rabbi Nathan hoofdstuk 13

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 28b

Sjammai zegt: Maak je studie van de Tora tot een vaste gewoonte, zeg weinig en doe veel; ontvang ieder mens met een vriendelijk en aangenaam gelaat.¹

'Maak je Tora-studie tot een vaste gewoonte' - hoe is dat? Dit leert dat wanneer iemand woorden (lessen) hoort uit de mond van een Wijze in het leerhuis, hij dit niet tot iets incidentiels (bijkomstigs) moet maken maar tot een vaste gewoonte.² En wat een mens leert, moet hij ook doen en het aan anderen onderrichten opdat ook zij het doen, er is immers gezegd: '*Jullie zullen ze (Mijn inzettingen) leren en in acht nemen om ze te doen*' (Deut. 5:1). En zo is gezegd van Ezra: '*Want Ezra heeft zijn hart erop gericht (gezet) om de Tora van de Eeuwige uit te leggen en te doen*' en daarna '*om in Israël inzettingen en rechtsregels te onderwijzen*' (Ezra 7:10).

Uitleg:

Vaste studietijden

Volgens een meervoudige verklaring van de woorden van Sjammai, moet men zowel de activiteit van het leren van Tora als de inhoud van het geleerde tot een vaste praktijk maken. Een mogelijke zienswijze is: maak het leren tot een vast gebruik door op regelmatige tijden te studeren, bij voorkeur in het leerhuis.³ Het inruimen van vaste tijden op een dag ten behoeve van studie impliceert dat je de prioriteit bij studie legt en niet bij andere bezigheden. Tenzij het gaat om het doen van geboden en het in praktijk brengen van Tora.⁴ De uren dat je werkt voor je brood zullen zich richten naar de vaste tijden die je hebt gekozen voor Tora-studie. Wie de zaken omdraait en studie als van secundair belang beschouwt, zal uiteindelijk zowel in zijn studie als in zijn wereldse bezigheden geen voldoeningen ervaren en geen succes boeken. Alleen al daarom wordt zo iemand gekenschetst als niet-succesvol.⁵ Sommigen laten Sjammai in hun uitleg verwijzen naar het Bet ha-Midrasj als vaste plek om te studeren, want daar wordt een leerling altijd weer op nieuwe gezichtspunten gewezen.

Rabbi bar Bar Channa sprak in naam van Rabbi Jochanan, die (het weer) namens Rabbi Jehoeda ben Ilai overleverde:

»Kom en zie hoe de vroegere generaties verschillen van de latere. De vroegere generaties maakten hun Tora tot hoofdzaak (een vaste aangelegenheid) en van hun werk een bijkomende zaak. Beide waren succesvol in hun handen. Bij de latere generaties die van hun werk een hoofdzaak maakten en van hun Tora een bijkomend iets bleef zowel het ene als het andere zonder succes.«⁶

¹ Dat wil onder meer zeggen: van het Tetragrammaton en van andere daarmee samenhangende namen van God.

² Hij moet het tot een vaste gewoonte maken om de lessen van die Wijze (op reguliere tijden) bij te wonen. Een aanvullende verklaring is dat men ook het geleerde tot iets van vastigheid moet maken, d.w.z. tot een 'inzetting', tot vaste norm; vgl. A. Cohen, *The Minor Tractates of the Talmud*, I, p. 81.

³ Vgl. het gebruik van het begrip '*kèva*' voor 'vast tijdstip' zoals het benut is ter aanduiding van vaste gebedstijden: Tosefta Berachot III,1; Misjna Berachot IV,1 e.a.

⁴ Zie in dit verband ook de opmerkingen in editie van S. Schechter, *Avot de Rabbi Nathan*, p. 56-57, noot 3.

⁵ Zie *Sefer Magen Avot* van Sjim'on Tzemach Duran, bij Misjna Avot I,16.

⁶ Zie Babylonische Talmud, Berachotb 35b.

Wie zich alleen op materiële belangen richt zonder vaste tijden in te lassen voor studie en reflectie, zal onbevredigd blijven en daarmee ook succesloos. Je kunt niet straffeloos het lijf voeden en daarbij de ziel - die hongert naar geestelijk voedsel en zingeving - verwaarlozen. Dan blijft ook de arbeid zonder betekenis en zullen alle inspanningen uiteindelijk niets van werkelijke waarde voor je opleveren.

De eis om van studie hoofdzaak te maken in het leven is afgeleid uit de Tora:

»'En je zult over deze dingen (woorden) spreken' (Deut. 6:7) - Over deze en niet over andere dingen. Rabbi Acha zegt: 'Maak van deze (woorden) een vaste zaak en niet een bijkomende zaak.' Rava zegt: 'Wie zich begeeft in profane conversatie, overtreedt een positief gebod, er is immers gezegd: "*En je zult over deze dingen spreken*" - (dat betekent:) over deze maar niet over andere (triviale) zaken!'«⁷

Wanneer iemand voor het laatste oordeel moet verschijnen, zal men eerst vragen of hij betrouwbaar en mensvriendelijk gehandeld heeft, vervolgens zal men hem vragen of hij vaste tijden heeft ingeruimd voor Torastudie. Correct handelen is immers zonder Torastudie niet mogelijk.⁸

Ga respectvol om met wat je hebt geleerd

Maak het geleerde - de inhoud van je studie - eveneens tot een vaste zaak waarop je steeds terugziet, zodat de verworven kennis in de herinnering en in je levenswijze beklijft! Maak het tot een vastgelegde zaak, verankerd in je hart.⁹ Een aantal commentatoren wijst hier op het opvallende gegeven dat Sjammai formuleert: 'Maak je Tora tot een vaste zaak', en niet: 'maak je leren tot een vaste zaak.' Daarom zou 'een vaste zaak' (*kèva*) eveneens betrekking kunnen hebben op de onveranderlijkheid van de traditie. Breng niet op eigen houtje veranderingen aan in de halacha die je van je leermeester hebt gehoord. Geef zijn woorden (in zijn naam) precies zo door als je ze uit zijn mond hebt gehoord. Sjammai zou deze waarschuwing hebben geuit vanwege de vele sekten en sektarische opvattingen in zijn tijd. Hiermee wierp hij een dam op tegen nieuwlichterij.¹⁰ Deze uitleg is mijns inziens niet onwaarschijnlijk, mede ook vanwege de vele en felle discussies die tussen de school van Sjammai en die van Hillel gevoerd werden. Misschien was Sjammai bang voor sofistich geredeneer en meende hij dat al die discussies de mens van het ware handelen, waar het werkelijk op aankomt, kunnen afhouden. Die houding past dan ook bij zijn terughoudendheid in het aanvaarden van leerlingen. Sjammai wilde er zeker van zijn dat aspirant leerlingen over de juiste studie- en levenshouding beschikten en niet alleen maar gedreven werden door het verlangen om met spitsvondigheden en de door hen te verwerven kennis te kunnen gloreren.¹¹ Tora - dat wil zeggen - geschreven Tora en de daaruit afgeleide halacha behoort een vaste zaak te zijn, onafhankelijk van plaats en tijd. Hoewel er natuurlijk ook ruimte moet blijven voor verschillende plaatselijke gewoontes, is halacha in principe universeel geldig. Er moeten zeer dringende redenen zijn om van die vastgelegde regels tijdelijk af te wijken! S. Goldstein formuleert deze gedachte in zijn commentaar bij

⁷ Babylonische Talmoed, Berachot 19b.

⁸ Vgl. een uitspraak van Rav Hamnoena in Babylonische Talmoed, Sanhedrin 7a; zie aldaar Tosafot en Chiddoesjé Maharsja; zie ook commentaar Limmoedé Avot, ed. H. Rabinovitz, New York 1946, 34.

⁹ Zo het commentaar van Rabbi Eliahoe ben Avraham van Delyatin, a.w., p. 32b.

¹⁰ Zo E. Levi, *Misjna Mephoerèsjèt*, Tel Aviv 1954, 532.

¹¹ Zie ook onze opmerkingen n.a.v. Avot de-Rabbi Nathan 8a--b.

Misjna Avot zo: 'Wij hebben historisch gezien en wat jodendom betreft niet zoiets als Amerikaans jodendom, of Frans jodendom, of Duits jodendom.'¹²

In Avot de-Rabbi Nathan, noesach b, vinden we de zienswijze bevestigd, dat 'kèva' niet zozeer slaat op vaste tijden van leren maar op de onveranderlijke eenduidigheid van de leer zelf. Dezelfde waarden en normen voor iedereen!

» 'Maak van je Tora een vaste zaak' - opdat iemand niet (in zijn uitleg de norm) licht maakt voor zichzelf, en zwaar (strikt) voor anderen. Of dat hij (de norm) licht maakt voor anderen en zwaar maakt voor zichzelf. Maar zoals je (de norm) licht maakt voor jezelf, moet je hem licht maken voor anderen. En zoals je (de norm) zwaar (strikt) maakt voor jezelf, moet je hem zwaar maken voor anderen. Er is immers gezegd: 'Want Ezra had zijn hart erop gericht om de Tora van de Eeuwige te verklaren en te doen' en (meteen) daarna staat geschreven: 'om Israël in verordeningen en rechtsregels te onderrichten' (Ezra 7:10).«

Volgens deze uitleg roept Sjammai op tot de erkenning van één wet voor allen, zonder enig aanzien des persoons. We bespeuren hier mogelijk een zekere spanning met de neiging van de zogeheten 'vroege chasidiem' om aan jezelf striktere regels op te leggen dan aan anderen, en om jezelf strenger te beoordelen dan je naaste.¹³ Sommigen maken dankbaar gebruik (misbruik) van de uitspraak van Sjammai. Zij bombarderen hem tot woordvoerder van de Joodse orthodoxie, waarvan de aanhangers niet geneigd zijn om halacha en traditie aan te passen aan de eisen van veranderende tijden en omstandigheden. De eenmaal in codices vastgelegde halacha dient volgens hen hoe dan ook onveranderlijk te blijven. Hillel en zijn school representeren daartegenover de houding van het liberale jodendom, dat op positieve wijze streeft naar halacha die zich flexibel en op humane wijze aanpast aan veranderende tijden en maatschappelijke omstandigheden.¹⁴ Dit beeld van Sjammai blijkt veel te eenzijdig, te eenvoudig en onnodig polariserend!

Sjammai - vasthoudend maar bewogen

We mogen de woorden van Sjammai niet te veel buigen in de richting van het gepolariseerde beeld dat wij mogelijk van hem hebben, als het volmaakte tegenbeeld van de gemoedelijke en meer flexibele Hillel. In een aantal gevallen geeft Sjammai in zijn halachische beslissingen juist blijk van een buigzamere houding dan Hillel! Juist Sjammai kon soms mild en ruimhartig oordelen uit pure bewogenheid met de situatie van mensen, zoals blijkt uit dit voorbeeld in de Tosefta.

» Een veld dat veredeld¹⁵ is (gedurende het zevende jaar, het sjabbatsjaar), dat zaait men niet in (bij het uitgaan van) het zevende jaar (d.w.z. in het achtste jaar). Wat is een veld dat veredeld is? Dat is een veld dat zes maal geploegd is, terwijl ieder ander het vijf maal ploegt; of een veld dat zeven maal is geploegd, terwijl ieder ander het zes maal ploegt. Sjammai de Oude zegt: 'Indien het vrije (voorspoedige) tijden zijn

¹² S. Goldstein, *Ethics of the Fathers*, New York 1923, p. 32.

¹³ Zie Avot de-Rabbi Nathan, noesach b, ed. S. Schechter, p. 47 (24a).

Hoe anders was bijvoorbeeld de houding van Rabban Gamli'el die de wet speciaal voor zichzelf verzwaarde en het Sjema reciteerde gedurende zijn eerste huwelijksnacht, vgl. Misjna Berachot II,5-8.

¹⁴ Zie de uitleg van J. Levisson, *Chapters on Ethical Maxims, or Ethics of the Fathers*, Chicago 1915, p. 35.

¹⁵ Dat wil zeggen: geploegd ter voorbereiding van een voorgenomen nieuwe zaaiing.

dan verorden ik dat het niet mag worden ingezaaid.¹⁶ Het gerechtshof dat na Sjammai kwam verordende dat het (sowieso) niet mag worden ingezaaid.«¹⁷

Uit dit voorbeeld blijkt dat Sjammai soms bereid was van een bestaande strenge regel af te wijken, rekening houdend met omstandigheden. Ten tijde van armoede is het een te harde beslissing dat mensen het extra veredelde veld ook gedurende het achtste jaar niet opnieuw mogen inzaaien! Hier blijkt Sjammai toch geen man die zonder scrupules vasthoudt aan regels, omdat ze door de interpretatie van de Wijzen nu eenmaal zo zijn vastgesteld!

Leren en doen

Leer door regelmatige studie om vaste gewoonten en normen uit je lessen te ontwikkelen, praktische kennis die je weer aan anderen moet overdragen. Laat het geleerde niet iets zijn dat het ene oor in- en het andere oor meteen weer uitgaat. Laat de kennis beklijven tot vaste lessen, regels en normen die je leven en dat van de Joodse gemeenschap om overal blijvend richting en sturing geven, dat is de boodschap van Sjammai.

'Zeg weinig en doe veel.'

Don Jitzchak Abarbanel ontdekte in de woorden van Sjammai een subtiel verschil met de houding van Hillel bij het stellen van prioriteit. We proberen de gedachtegang van Abarbanel - die overigens niet geheel vrij van tegenstellingen lijkt - te begrijpen. Waar Hillel de hoogste prioriteit verleent aan het leren zelf, benadrukt Sjammai in reactie daarop vooral het handelen: 'zeg weinig en doe veel.' Met die nadruk op de praktijk wijst Sjammai uiteraard op geboden en plichten. Met name geboden en plichten die te maken hebben met intermenselijk verkeer, *ben adam le chavero* - 'tussen de mens en zijn naaste'. Dat blijkt ook uit de vermaning van Sjammai om ieder mens met een vriendelijk gelaat te bejegenen. Niet iedereen op aarde verkeert in de fortuinlijke omstandigheden dat hij naar hartenlust kan studeren. Daarom is het genoeg een aantal vaste tijden voor studie te reserveren. Het doel van studie is uiteindelijk toch om Gods geboden te vervullen in het dagelijkse doen en laten. Dus voorzien in de dagelijkse levensbehoeften is zeker nodig en goed, maar maak van broodwinning als zodanig geen prioriteit. Alweer een voorstelling van Sjammai als een milde beslisser! Het verrichten van wereldse zaken - uit puur eigenbelang - is een ander verhaal. In dat geval bezit Tora-studie natuurlijk wel prioriteit boven het doen. Daarop wijzen de commentatoren die hier naar aanleiding van de uitspraak van Sjammai refereren aan een uitspraak van Rabbi Jehoeda ben Ilai, elders in Avot de-Rabbi Nathan en in de Babylonische Talmoed overgeleverd:

»Ieder die de woorden van de Tora prioriteit verleent (tot een vaste zaak vast maakt)¹⁸ en zijn werk (wereldse zaken - 'de weg van de aarde') tot een ondergeschikte (bijkomende) zaak, aan hemzelf verleent men prioriteit in de komende wereld.¹⁹ maar wie prioriteit verleent aan wereldse zaken en de woorden van de Tora daaraan

¹⁶ Dus ten tijde van uitzonderlijke armoede stond Sjammai dit wel toe!

¹⁷ Zie Tosefta Sjevi'iet 3,10. Vgl. Encyclopedia Judaica, XIV, 1292, onder Sjammai.

¹⁸ In verschillende weergaven van deze overlevering is hier zowel het woord '*kèva*' (vaste zaak) gebruikt als het woord '*ikkar*' (kern, hoofdzaak).

¹⁹ Dat wil zeggen dat hij verzekerd zal zijn van zijn een groot aandeel in het heil en de zegen van de komende wereld, hoewel hij in deze wereld mogelijk een pover bestaan leidt.

ondergeschikt maakt, hem zal men van ondergeschikt belang maken in de komende wereld.«²⁰

In zijn uitleg op Spreuken der Vadersen bracht Me'iri het verband tussen de woorden van Sjammai en deze gedachten over studie en werk helder naar voren:

»Sjammai zegt: 'Maak je Tora tot een vaste zaak'. Dat wil zeggen dat je werk iets incidentieels moet blijven, afhankelijk van de gelegenheid die zich daartoe voordoet. Maar je Tora-studie moet een vaste (op regelmatige tijden vastgelegde) zaak zijn: zozeer dat zelfs ten tijde dat je arbeid verricht je (strikt) gericht moet blijven op wat je nodig hebt voor je eigen fysieke bestaan en dat van je familie (huis), zodat je gedachten daarna weer (ten volle) gericht zijn op het verwerven van Tora-kennis en wijsheid.«²¹

Spreken en doen

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 29a

'Zeg weinig en doe veel' - hoe is dat? Dit leert dat rechtvaardigen weinig spreken en veel doen. Maar goddelozen zeggen veel en doen zelfs niet een weinig. En hoe weten we dat rechtvaardigen weinig spreken en veel doen? Zo vinden we immers van Avraham, onze vader, dat hij tot de engelen sprak: 'Jullie zullen met mij vandaag een stuk brood eten', zoals er immers gezegd is: *'En ik zal een stuk brood nemen, versterkt jullie harten'* (Gen. 18:5). Maar ziet wat Avraham ten slotte voor de engelen-dienaren klaarmaakte. Hij ging en bereidde voor hen drie ossen en negen *schepel*²² (grote maten) fijn gezeefd meel. Hoe weten we dat hij voor negen *schepel* fijn gezeefd meel bereidde? Er is immers gezegd: *'En Avraham snelde naar de tent toe, naar Sara, en sprak: haast je, drie schepel bloem van fijn gezeefd meel'*! (Gen. 18:6). 'Drie' - naar zijn letterlijke betekenis. 'Bloem' - (ook drie *schepel*) maakt samen zes (*schepel*). 'Fijn gezeefd meel' - (ook drie *schepel*) maakt (samen) negen (*schepel*). En hoe weten we dat hij voor hen drie ossen bereidde? Er is immers gezegd: *'Avraham snelde naar het rundvee. Hij nam een mooi en mals runderjong'* (Gen. 8:7). 'Het rundvee' - dat is er één. 'Runderjong' - dat zijn er twee. 'Mals' - dat zijn er (samen) drie. Er zijn er die zeggen: 'mooi' - dat zijn er vier.²³ *'En hij gaf het aan de jongen die het snel klaarmaakte.'* Hij gaf het aan Jisjma'el, zijn zoon om hem op te voeden in (het verrichten van) de geboden.²⁴

Uitleg:

²⁰ Zijn aandeel zal dus klein zijn in de komende wereld, omdat hij zijn deel aan heil en zegen al in Deze Wereld ontvangen heeft.

Zie Avot de-Rabbi Nathan (a) Cap. 28 (slot), ed. S. Schechter p. 86; en zie notities Avot de-Rabbi Nathan ed. S. Schechter p. 56-57 (noot 3). Vgl. het commentaar van Don Jitzchak Misjna Avot I,16.

²¹ Me'iri op Misjna Avot I,16.

²² Schepel of sea (1 sea = 6 kab; ca. 150 eieren)

²³ Dus Avraham zou zelfs vier ossen hebben laten klaarmaken als maaltijd voor de engelen.

²⁴ Babylonische Talmoed Bava Metzia 86b is een kortere vorm van deze uitleg toegeschreven aan Rabbi El'azar. Vgl. ook Midrasj Beresjiet Rabba 48, 12 uit naam van Rabbi Avjatar: Avraham liet drie soorten koeken maken, en van elke soort drie stuks. Vgl. verder Midrasj Tanchoema Wa-jera.

Belof niet meer dan je kunt nakomen

'Spreek weinig en doe veel' - In de Babylonische Talmoed²⁵ formuleert Rabbi El'azar (ben Azarja) deze raadgeving als conclusie uit het voorbeeld van Avraham aldus: 'Dit leert dat een rechtvaardige weinig belooft en veel waar maakt.' We zien in dit 'beloven' een klein accentverschil met het 'spreken' hier in Avot de-Rabbi Nathan.

Aanvankelijk stelde Avraham zijn gasten slechts een 'bete broods'- een bescheiden 'hapje' - in het vooruitzicht. Maar even later zette hij hun een vorstelijke en copieuze maaltijd voor. Hij voorzag zijn bezoekers rijkelijk van eten en drinken, en dat ook nog met de grootste haast en toewijding! Om het voorbeeld van Avraham extra overredingskracht te schenken dikt Rabbi El'azar het verhaal aan. Hij grijpt ieder exegetisch detail aan in de bijbelse formulering om de maaltijd als zo rijk en genereus mogelijk voor te stellen.

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 29a

Ook de Heilige, Hij zij gezegend zegt weinig en doet veel. Er is immers gezegd: En de Eeuwige sprak tot Avraham: *'Je moet goed weten dat jouw zaad zwervende vreemdeling zal zijn in een land dat hun niet toebehoort, men zal hen tot slaven maken en hen vierhonderd jaren lang onderdrukken, maar ook het volk dat zij zullen dienen zal Ik berechten en daarna zullen zij uittrekken met groot bezit'* (Gen. 15:13-14). Hij zei hem slechts (de vijand te zullen straffen) met (Zijn naam van) '*Dalet*' en '*Noen*'.²⁶ Maar ten slotte, toen de Heilige, Hij zij gezegend, Israëls vijanden strafte, strafte Hij hen met (Zijn naam van) tweeënzeventig letters.²⁷ Er is immers gezegd: *'[Of heeft ooit een God beproefd] om te gaan en Zich een volk te nemen uit de schoot van een ander volk, met beproevingen, tekenen, wonderen (en oorlog met sterke hand en uitgestrekte arm) en grote vreeswekkende daden?'* (Deut. 4:34).²⁸ Zo leer je dat wanneer bestraffing wordt gevorderd van de vijanden van Israël, dat dan alleen bestraffing gevorderd wordt door middel van (de naam met) tweeënzeventig letters.

Hoe weten we dat de goddelozen veel zeggen en zij zelfs het weinige niet doen? Zo vinden we immers van Efron die tot Avraham sprak: *'Een stuk land van vierhonderd sjèkèl zilver, wat stelt dat voor tussen mij en U? [Ge kunt er uw dode (vrouw gerust) begraven]'* (Gen. 23:15). Maar ten slotte, toen hij (Avraham) het zilver voor hem afwoog: *'En Avraham luisterde naar Efron en Avraham woog het zilver af etc.'*

Uitleg:

Efron - veel zeggen en weinig doen

Efron de Chittiet van wie Avraham land koopt om daar zijn vrouw Sara te begraven,

²⁵ Zie vooarfagaande noot.

²⁶ Het gebruikte woordje 'berechten' (*dan*) bestaat uit de Hebreeuwse letters '*dalet*' en '*noen*'. Dezelfde twee letters vormen tevens de basis van de Godsnaam '*Adonaj*!' - Heer

²⁷ De lange mystieke en verborgen Naam van God, die de kosmische volheid van Zijn macht uitdrukt.

²⁸ Het grote geheimenis van de verborgen Naam met tweeënzeventig letters zou dus schuilgaan in dit vers. Zie Midrasj Beresjiet Rabba 44,19 in een uitspraak van Rabbi Joedan. Het vers telt (minus het woord 'volk') in het Hebreeuws precies tweeënzeventig letters. Volgens Rabbi El'azar ben Rabbi José vond die bevrijding met de verborgen naam slechts plaats, omdat Israël omkeer had gedaan.

vormt in doen en laten het schrille tegenbeeld van de Eeuwige en Zijn bescheiden woordkarige dienaar. Efron belooft veel, maar maakt zijn suggesties allesbehalve waar. Hij zegt aanvankelijk tegen Avraham, dat hij het voor hem onbeduidende stukje grond met de spelonk - waarop Avraham zijn oog heeft laten vallen - gerust mag gebruiken om daar zijn overleden vrouw Sara te begraven. Als puntje bij paaltje komt int Efron echter probleemloos een enorm bedrag aan zilver uit de hand van Avraham.

We citeren hier de gehele passage uit Genesis 23 om de doortraptheid van de mooipratere Efron over het voetlicht te brengen:

*'7. En Avraham stond op en hij boog neer voor het landsvolk (de raad van mannen) van de zonen van Chét. 8. En hij sprak met hen zeggend: 'Indien jullie werkelijk van ziel en zinnen bent dat ik mijn dode kan begraven, uit mijn zicht, luistert dan naar mij en benader voor mij Efron, de zoon van Tzochar. 9. Opdat hij mij de spelonk geeft die aan het eind van zijn veld is, voor het volle bedrag zilver zal hij het mij geven, als een graf in eigen bezit te midden van jullie.' 10. En hij verbleef tussen de zonen van Chét, en Efron de Chittiet antwoordde Avraham voor de oren van de zonen van Chét, voor allen die gekomen waren in de poort van de stad, zeggend: 11. 'Nee, mijn heer, hoor naar mij, het veld geef ik u, en de spelonk daarin geef ik u; voor de ogen van de zonen van mijn volk geef ik hem aan u, begraaf uw dode.'*²⁹ *12. En Avraham boog voor het aangezicht van het landsvolk. 13. En hij sprak tot Efron, voor de oren van het landsvolk: 'Och mocht U toch eens naar mij luisteren, ik geef het geld voor het veld, neem het van mij aan en ik zal daar mijn dode begraven.' 14. En Efron antwoordde Avraham en sprak tot hem: 'Mijn heer een stuk land van vierhonderd sjèkèl zilver wat stelt dat voor tussen mij en U? [Ge kunt er uw dode (vrouw gerust) begraven]'. 15 Avraham luisterde naar Efron en woog voor Efron het zilver af etc.'* (Gen. 23:7-16).

S. Rafaël Hirsch³⁰ legt in zijn commentaar bij deze passage uit, dat Avraham in feite alleen de spelonk wil aankopen (zo kan blijken uit vs. 9). In een misleidende omhaal van woorden zegt Efron (vs. 11) aan Avraham dat hij hem de spelonk in feite al schonken heeft, alsook (dat is iets minder duidelijk) het veld, zich daarbij als uiterst grootmoedig voordoend. Maar zijn schenking is dubbelzinnig, in feite spreekt hij over 'geven tegen betaling'! Het venijn is gelegen in wat Efron op min of meer verholde wijze in zijn omhaal van woorden veronderstelt. Avraham kan pas werkelijk over de spelonk beschikken, indien hij ook bereid is het gehele veld te kopen aan de uiterste rand waarvan de spelonk zich bevindt. Subtiel suggereert Efron dat hij belooft het land te zullen schenken omdat hij, wanneer zoveel landsvolk aanwezig is,³¹ wel mooi weer moet spelen. Avraham moet echter wel begrijpen dat hij in werkelijkheid toch een prijs voor zijn land vraagt.

Avraham doorziet de verborgen bedoeling in de woorden van Efron maar zegt toch bereid te zijn om het veld te kopen (vs. 13).

Als Avraham eenmaal toegezegd heeft voor het gehele veld te zullen betalen, kan Efron een exorbitante prijs noemen die de waarde van het veld verre te boven gaat. Geen gewone sjèkèls aan zilver laat Efron Avraham betalen, maar de veel zwaardere sjèkéls

²⁹ Perfectumvormen hebben ook de betekenis van een actueel presens! De vaagheid in de woorden van Efron is dat 'geven' hier zowel werkelijk schenken kan betekenen als verkopen!

³⁰ Vgl. ook de uitleg in het commentaar van Nachmanides op Gen. 23.

³¹ Zie Ha'amek Davar a.l. , ingaand op ogenschijnlijk overbodige woorden: 'voor de ogen van de zonen van mijn volk geef ik hem aan u.'

die gangbaar waren onder handelaren' (Gen. 23:16). Volgens de Babylonische Talmoed waren het zogeheten *centenaria*, die wel vijftientig keer zoveel waard waren als gewone sjèkèls. Daarmee eiste de geldwolf en bedrieger Efron het exorbitante bedrag van 25 maal 400 gewone sjèkèl uit de hand van Avraham. Dit was volgens een uitleg reden om in vs. 16 zijn naam defectief (zonder leesmoeder, in verkorte vorm) te schrijven. Door deze handelwijze had Efron immers zijn waardigheid verminderd en zijn persoon wezenlijke schade berokkend!³²

Avraham houdt ondanks de hoge prijs de eer aan zichzelf en weegt het gigantische bedrag aan zilver zonder verdere omwegen en bezwaren af. Geen woorden maar daden dus. Efron daarentegen blijkt 'een man van veel woorden en weinig wol'. Zoals de Wijzen zeggen: 'Goddelozen zijn in staat te suggereren dat ze voor iemand olie zullen schenken uit een lege fles.'³³

Er is - afgezien van wat de midrasj hier wil betuigen over de veelpraterij en slechtheid van Efron - nog een andere en zeker zo aansprekende verklaring mogelijk voor de willigheid van Avraham het vele geld neer te tellen. Avraham heeft sowieso uit zichzelf al het plan om het hele veld van Efron te gaan kopen. Voor elke prijs! Dat doet hij vanwege de meer dan symbolische betekenis van die aankoop. Hij wil met het officieel verwerven van het veld een 'fait accompli' scheppen. Door de officiële koop zullen ook zijn nakomelingen (via erfrecht) voortaan een onbetwistbare juridisch geldige claim kunnen leggen op het hele veld, symbool voor het bezit van Èrètz Jisra'él! Deze uitleg laat overigens het bedrog en de mooipraterij van Efron onverlet. Efron vraagt een veel te hoge prijs en sluit - ondanks loze beloften - maar al te gretig de voor hem gunstige 'deal'.

Onbetwistbaar gebied

'En hij kocht het grondstuk waar hij zijn tent had uitgespreid voor honderd Kesita' (Gen. 33:19). Rabbi Joedan bar Simon zegt: 'Dit is een van de drie plaatsen waarvoor de volkeren van de wereld Israël niet kunnen honen door te zeggen: "Jullie hebben ze door roof in bezit gekregen ." En dit zijn ze: de grot van Machpela, (de plek van) het tempelheilgdom en het graf van Josef. De grot van Machpala, omdat geschreven staat: *"En Avraham woog het zilver af voor Efron"* (Gen. 23:16). De Tempel, (omdat geschreven staat): *"En David gaf voor de plek aan Ornan zes honderd sjèkèl aan goud"* (I Chron. 21:25). En het graf van Josef (omdat geschreven staat): *"En hij kocht het grondstuk"* (Gen. 33:19).³⁴

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 29a

'En ontvang ieder mens met een vriendelijk gezicht' - hoe is dat? Dat leert dat ook al geeft een mens zijn naaste alle goede geschenken in de wereld maar zijn gezicht is (daarbij) stuurs³⁵ naar de grond gericht³⁶, dan rekent de Schrift hem dit aan

³² Zie ook Babylonische Talmoed Bava Metzia 87a en vgl. commentaar van Rasji op Gen. 23:16.

³³ Zie commentaar Artschroll a.l.

³⁴ Zie Midrasj Beresjiet Rabba 79,7.

³⁵ *Kavoesj* - samengetrokken, verwrongen.

³⁶ Daarmee de indruk wekkend louter uit plichtsbesef en met tegenzin te geven.

alsof hij helemaal niets gegeven heeft. Maar indien hij zijn naaste met een vriendelijk (blij)³⁷ gezicht ontvangt, zelfs als zou hij helemaal niets aan hem geven, dan rekent de Schrift hem dit aan alsof hij hem alle geschenken in de wereld heeft geschonken.'

Uitleg:

**Moet je altijd vriendelijk blijven?
Of zijn er ook uitzonderingen?**

Me'iri: ieder mens moet je met een ontspannen en vriendelijk gelaat ontvangen, wanneer hij je komt bezoeken, ook al komt hij ongelegen en ben je in feite niet blij met zijn komst.³⁸ Rabbi Jisjma'él zei het net even anders. 'Rabbi Jisma'él zegt: "... en ontvang ieder mens met vreugde.'³⁹

Op het eerste gezicht strookt deze uitleg Me'iri niet met de houding die we van Sjammai uit verhalen rond zijn persoon kennen. Zoals toen Sjammai kregelig een (heidense) man wegstuurde die tot het jodendom wilde overgaan en die tegelijkertijd in zijn houding aangaf dat hij zich hoogstens oppervlakkig wilde verdiepen in Tora en traditie. De aspirant proseliet sprak badinerend: 'Leer mij de gehele Tora in de tijd dat ik op één been kan blijven staan.' Dit botte gedrag wekte zoveel wrevel bij Sjammai dat hij hem wegzond, geërgerd en ongetwijfeld met stuurs gelaat.⁴⁰

Ook is van Sjammai bekend dat hij geen leerlingen op zijn leerschool wilde aannemen bij wie op voorhand al klaar was dat zij door onzuivere motieven werden aangedreven. Aspirant leerlingen wier keuze voor Tora-studie niet voortkwam uit het verlangen om een gaver mens te worden, maar veeleer uit eerezucht of eigenbelang, waren bij Sjammai niet bijster welkom.⁴¹

Dit in aanmerking nemend, bestaat er reden om de drie raadgevingen van Sjammai in hun betekenisvolle volgorde en in hun onderlinge verband te beoordelen: studie, weinig woorden en goede daden, vriendelijke houding naar anderen toe. Die vriendelijke bejegening van alle mensen - die Sjammai propageerde - blijkt bij nader inzien niet naïef en is niet vrij van condities.

De eis tot vriendelijke bejegening van alle mensen geldt volgens Sjammai dus niet wanneer degene die we ontmoeten een vijand is van de Tora, of zelfs een misdadiger, of in ieder geval iemand die geen boodschap heeft aan de morele leefregels van de Tora. Een dergelijk persoon hoef je volgens Sjammai juist niet zomaar met open armen te ontvangen! Hillel accepteerde zo'n onzuiver persoon, zoals we zagen - wel, maar dan alleen omdat hij wilde blijven geloven in de kracht van de Tora om een mens - ieder mens - ten goede te veranderen. De houding van Hillel spreekt ons allicht meer aan en lijkt edelmoediger, maar de eerlijkheid gebiedt ons de vraag te stellen of de houding van Sjammai niet de meest realistische is. Aan vriendelijkheid - al was het alleen maar uit didactische overwegingen - moeten we soms toch zekere grenzen durven stellen!

Het is opvallend dat Sjammai 'iedereen' niet formuleert als 'ieder mens' (*kol adam*) maar als 'geheel de mens(heid)' (*'kol ha-adam*'). Op grond van een uitleg van de Tosafisten in de Talmoed⁴² suggereert S.Z. Schwartz, dat Sjammai dit inclusieve taalgebruik bezigde

³⁷ In Avot de Rabbi-Nathan noesach b (ed. S. Schechter p. 48): met een glad, d.w.z. ontspannen gelaat.

³⁸ Zo de uitleg van Me'iri in zijn commentaar bij Pirké Avot a.l.

³⁹ Zie Misjna Avot III,12.

⁴⁰ Zie het verhaal in de Babylonische Talmoed Sjabbat 31a.

⁴¹ Zie Avot de-Rabbi Nathan 8a.

⁴² Commentaar van Tosafisten bij Babylonische Talmoed Jevamot 61a.

om ook niet-joden uit de heidense volkeren duidelijk in te sluiten. Ook tegen hen moet men als Jood vriendelijk zijn, zij het dat die personen dan wel een open houding tegenover de Tora en het jodendom moeten tonen, en (zo zij zeggen zich echt bij het jodendom te willen aansluiten) ook oprecht bereid zijn meer dan alleen een heel klein beetje van de Tora te leren. Op die manier bestaat er toch geen onoverkomelijke tegenstelling tussen wat Sjammai hier zegt en zijn kregelige reactie op het verzoek van de heidense man (zie boven). Deze man zocht immers weliswaar contact, maar hij stelde zich laatdunkend op tegenover de Tora. Misschien wilde hij haar zelfs belachelijk maken met zijn haast cynische verzoek: 'Leer mij de Tora zolang ik op één been kan staan.'⁴³

In Avot de-Rabbi Nathan is de uitspraak van Sjammai op alternatieve wijze verklaard, namelijk als aanwijzing op welke manier we geschenken moeten geven of hulp moeten verlenen: vriendelijk, met compassie en van harte. Onder die eis valt vooral ook de vriendelijke gezindheid waarmee we geacht worden om sociale hulp te bieden aan armen en misdeelden. Maimonides heeft de richtlijn van Sjammai verwerkt in zijn wetcodex. Dat deed hij bij de bespreking van de regels rond gaven aan armen. Sociale hulp moet men verlenen vanuit welgemeende menselijkheid en vriendelijkheid, niet als een verplichting die men met tegenzin uitvoert. In dat geval vernietig je de verdienste (*zechoet*) van het geven.⁴⁴ In die zin is het haast nog beter niet te geven dan iemand te helpen met een verwrongen gelaat waarop de tegenzin valt af te lezen.⁴⁵ Deze keuze voor deze uitleg hangt voor Maimonides samen met zijn mening dat het verrichten van goede daden niet alleen gericht moet zijn op de ander, maar bovenal juist moet leiden tot veredeling van het eigen karakter, als middel tot versterking van deugden en goede intenties in de eigen persoonlijkheid. Geven doe je om wille van de ander, maar zeker niet minder omwille van jezelf! Geven doe je om opdat je daardoor een beter mens wordt. Juist daarom heeft volgens Maimonides geven - indien gedaan met weerzin - wat jezelf betreft geen waarde. De hemel zal je er ook niet voor belonen!⁴⁶ Welbewust refereerde Maimonides (in zijn commentaar bij deze uitspraak van Sjammai in Misjna Avot) aan Job. 30:25. Uit dit citaat blijkt dat waardevol en oprecht geven - als bij Job - met positieve gevoelens, met compassie en inlevingsvermogen gepaard gaat: *'Huide ik niet om hem die harde dagen beleefde, was mijn ziel niet bekommerd om een arme?'*

Terug naar index:

Naar volgende hoofdstuk (14):

⁴³ Zie S.L. Schwartz, *Likkoetê Sjasj*, Massèchèt Avot, Brooklyn 2003, p. 64.

⁴⁴ Zie Maimonides, Misjné Tora 10,4.

⁴⁵ Zo in Babylonische Talmoed Chagiga 5a: 'Beter is het helemaal niet te geven dan te geven met een betrokken gelaat.'

⁴⁶ Zie nogmaals Maimonides, Misjné Tora 10,4.